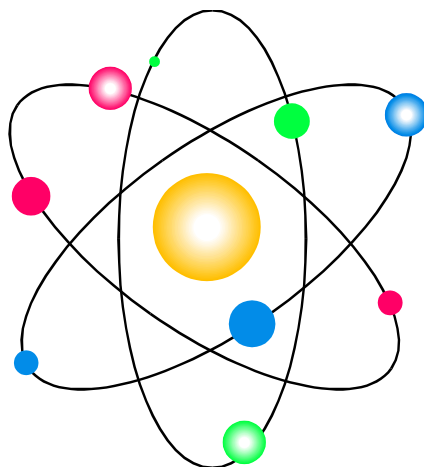

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI**

PSIXOLOGIYA KAFEDRASI

IJTIMOIIY PSIXOLOGIYA

(o'quv uslubiy qo'llanma)

Buxoro - 2008

Tuzuvchi: kafedra katta o'qituvchisi Sh.Sh.Hafizov

Taqrizchilar: p.f.d.prof. Sh.R.Barotov

p.f.d. A.R.Baxriyev

1 MAVZU. IJTIMOIIY PSIXOLOGIYA FANINING PREDMETI VA VAZIFALARI

REJA:

1. Ijtimoiy psixologiyaning mavzu baxsi.
2. Ijtimoiy psixologiyaning hozirgi kundagi mavqeyi .
3. Ijtimoiy psixologiyaning ilmiy fan sifatidagi vazifalari.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: Xavfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. Toshkent: O'zbekiston 1997, 328 bet.
2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti 1994 yil.
3. Agoron'yan A.S. Kul'tura povsednevnoy jizni: Sotsial'no prakticheskie aspekti. Toshkent: O'zbekiston 1982, 254bet.
4. Andreeva G. M. Aktual'nie problemi sotsial'noy psixologii. M. IzdMGU. 1998 112 bet.
5. Sotsial'naya psixologiya: Uchebnoe posobie dlya stud. ped. institutov. A. V. Petrovskiy, V. V. Abramenkova, M.E. Zelyonova i drugie. Pod redaktsiey A.V. Petrovqogo . M. pros. 1987 224.
6. Sotsial'naya psixologiya: Istoriya, teoriya, empiricheskie issledova niya. Pod. red E.S. Kuzmina, V.E. Sem'yonova. L: LGU. 1979 yil.

IJTIMOIIY PSIXOLOGIYANING MAVZU BAXSI

Insoniyat jamiyati paydo bo'lib, odamlar hamkorlikda mehnat qilish va yashash ehtiyojini sezgan davrdan boshlab ularda ijtimoiy psixologik tafakkur, ijtimoiy ruх paydo bo'lgan. Insoniyatning eng ilg'or vakillari bundan ruх qonuniyatlarini o'rganish, uning sirli tomonlarini sharxlashga urinib kelganlar. Lekin ijtimoiy ruх qanchalik qadimiy bo'lsa, uning sirlarini o'rganuvchi fan ijtimoiy psixologiya shunchalik navqirondir.

Ijtimoiy psixologiya fan sifatida yaratilgan yili rasman 1908 yil hisoblanib, xuddi ana shu yil ingliz psixologi V. Makdugall "Ijtimoiy psixologiyaga kirish", amerikalik sotsiolog E.Ross esa "Ijtimoiy psixologiya" darsligini chop etdilar. Bu yilda ham psixologning, ham sotsiologning bir soha bo'yicha kitob yozishlarining o'zi ramziy ma'noga ega bo'lib, bu fanning ikki fan oralig'ida psixologiya va sotsiologiya oralig'ida paydo bo'lganligining yana bir isboti bo'lib xizmat kildi. Ya'ni, ijtimoiy psixologiya ikki turdagi qonuniyatlar ijtimoiy taraqqiyot qonuniyatlari bilan ish olib boradi. Shuning uchun bo'lsa kerak, hozirgi kungacha ijtimoiy psixologiyaning mavzu baxsi va u o'rganadigan sohalar borasida turlicha qarashlar va tortishuvlar mavjud.

Taniqli nemis olimlari G. Gibsh va M. Forverglar bu fanning predmetiga quyidagicha ta'rif beradilar: "Odamlar uyushmasi kooperatsiyalar ijtimoiy psixologik tadqiqotlarning asosidir, uning ob'ekti esa ijtimoiy 5 ta'sir jarayonlari, ularni

uyushishga majbur qiladigan shart-sharoitlar hamda motivlar ijtimoiy psixologiya o'rganishi kerak bo'lgan sohalardir.

Rus sotsiologlari G.P. Predvechniy va Yu.A. Sherkovinlarning "Sotsial psixologiya" kitobida esa uning predmeti "... ob'ektiv borliqning va unda ro'y beradigan hodisalarning psixika tomonidan o'ziga xos tarzda in'ikos etilishidir", deb hisoblaniladi. Bu mualliflar sotsial psixologiyani barcha o'rganish ob'ektlarini sharxlar ekanlar, ko'prok sotsiologik yondashish bilan muammolarni echishga xarakat qilganlar.

Ijtimoiy psixologiyani mavzu baxsini ta'riflashga psixologik yondashuv A.V. Petrovskiy va V.V. Shpalinskiylarning "Jamoaning ijtimoiy psixologiyasi" kitoblarida bayon etilgan. Bu mualliflarning fikricha. "Ijtimoiy psixologiya psixologiya fanining shunday tarmog'iki, u turli uyushgan va uyushmagan guruhdagi odamlarning muloqoti, o'zaro ta'sir va munosabatlaridan kelib chiqadigan psixik hodisalarni o'rganadi".

Shuning uchun ham Galina Andreeva ijtimoiy psixologiyani mavzu baxsi haqidagi xozirgi zamon qarashlarini umumlashtirib, bu o'rinda uch xil yondashish borligini e'tirof etadi. Birinchisi, sotsiologik yondashish bo'lib, uning tarafdorlarining fikricha, ijtimoiy psixologiya asosan ommaviy psixologik jarayonlarni xalqlar psixologiyasi, ommaviy marosimlar, udumlar, rasm-rusmlar, modaning inson ongiga singishi, ijtimoiy xulq-atvorda namoyon bo'lishini o'rganishi kerak (Yu.A. Sherkovin, G.P. Predvechniy, R. Pento, M. Gravitts va boshqalar). Ikkinchi psixologik yondashuv tarafdorlari asosan psixologlar bo'lib, ular asosiy diqqatni shaxsning ijtimoiy psixologiya xislatlariga, uning turli guruhlarda tutgan o'rni, mavqei, ijtimoiy ustanovkalar va xokazolarga qaratmoq lozim, deb hisoblaydilar (A.V. Petrovskiy, B.F. Parigin, A.G. Asmolov, V. Magdugall, T. N'yuyom va boshqalar). Shu bilan birgalikda, xozirda ham sotsiologik, ham psixologik qarashlarni birgalikda mujassamlashtirayotgan olimlar ham borki, ular ham ommaviy jarayonlarni, ham shaxsning shu jarayonlardagi xulq-atvorlari motivlarini o'rganishni yoqlab, tadqiqotlar o'tkazmoqdalar. Masalan V.Myasishev o'zining "Shaxs va nevrozlar" kitobida yozishicha, ijtimoiy psixologiya shaxslararo o'zaro ta'sir jarayonida shaxsda paydo bo'ladigan ruxiy faoliyat xususiyatlarini ham, guruhlarning o'ziga xos psixologiyasini ham, jamiyatda ro'y beradigan jarayonlarning psixologik tomonlarini ham bir vaqtda o'rganishni taklif etadi.

Amerika ijtimoiy psixologiyasida ham ijtimoiy psixologiyani mavzu baxsi borasida uzoq tortishuvlar mavjud bo'lgan. Ularga bu fanning mavzu baxsini sotsiologiya yoki psixologiya fani ichidan qidirish (intradistsiplinar yondashuv) yoki ikkala fan oralig'idan qidirish xollarini ko'zatishimiz mumkin. Lekin bu sohadagi tortishuvlar qanchalik bo'lmasin, baribir, G. M. Andreevaning obrazli iborasiga ko'ra, uning "ota-onasi" sotsiologiya bilan psixologiya ekanligini tan olishi kerak. Bu boradagi aniq fikrni frantsuz olimlari R. Pento va M. Gravittslar ham ta'kidlashgan: "Shu paytgacha shaxs va jamiyat muammolari sohasida ikki xil yondashuv bo'lib kelgan edi: psixologiya inson tabiatini, uning psixikasini, sotsiologiya esa, jamiyat tabiatini, psixikasini o'rganib keldi. Ijtimoiy psixologiya paydo bo'ldiki, u insonning jamiyatda munosabatining psixologik tomonini o'rganmoqda". Umumiy holda, ijtimoiy psixologiya odamlarning jamiyatda birgalikdagi ish faoliyatining natijasida xosil bo'ladigan tasavvurlar, fikrlar, e'tiqodlar, hissiy kechinmalar va xulq-atvorlarni tushuntirib beruvchi fandir, deb ta'rif berishimiz mumkin.

IJTIMOIY PSIXOLOGIYANING HOZIRGI KUNDAGI MAVQYEI

Jamiyat bu insonlar majmuidir. Uning taraqqiyoti va ma'naviy salohiyati ko'p jihatdan ana shu insonlar o'rtasida yuzaga keladigan o'zaro munosabatlarning tabiatiga, ular amalga oshiradigan murakkab ijtimoiy hamkorlik faoliyatining mazmuniga bog'liq. Har bir inson jamiyatda yashar ekan, u unda o'ziga xos o'rin va mustaqil mavqe egallashga intiladi, binobarin, u o'ziga xos intilish, layoqat va faollik namunalarini namoyish qiladi. Insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni hamda har bir shaxsning jamiyatdagi o'rne va uning turlicha ijtimoiy munosabatlari tabiatini o'rganuvchi qator ijtimoiy fanlar mavjud bo'lib, ularning orasida ijtimoiy psixologiya alohida o'rin egallaydi.

Ijtimoiy psixologiya juda qadimiy va shuning bilan birga u o'ta navqiron fandır. Uning qadimiyligi insoniyat tarixi, madaniyati va ma'naviyatining qadimiy ildizlari bilan belgilanadi. Ular aslini olib qaraganda, u yoki bu jamiyatda yashagan kishilar o'rtasidagi, ijtimoiy munosabatlarning va tafakkurning xosilasi bilan e'tirof etilsa, u o'z uslubiyoti, predmeti va fanlar tizimida tutgan o'rnining yangiligi insoniyat taraqqiyotining eng yangi davrida shakllanganligi va rivojiga turtki berganligi bilan tavsiflanadi. Darhaqiqat ijtimoiy psixologiyaning fan sifatida tan olinishi xususida so'z borar ekan uning rasman e'tirof etilishi 1908 yil deyiladi. Umumiy holda, hozirgi kunda ijtimoiy psixologiya predmetini quyidagicha ta'riflash mumkin: ijtimoiy psixologiya odamlarning jamiyatda hamkorlikdagi ish faoliyatlari jarayoni davomida ularda hosil bo'ladigan tasavvurlar, fikrlar, e'tiqodlar, g'oyalar, his-tuyg'ular, kechinmalar, turli hulq-atvor shakllarini tushuntirib beruvchi fandır. Demak, har bir shaxsning jamiyatda yashashi, uning ijtimoiy normalariga rioya qilgan holda o'ziga o'xshash shaxslar bilan o'rnatadigan murakkab o'zaro munosabatlari va ularning ta'sirida hosil bo'ladigan hodisalarning psixologik tabiatini va qonuniyatlarini tushuntirib berish ijtimoiy psixologiyaning muhim tomonidir. Bundan kelib chiqadigan umumiy ta'riflarga, ijtimoiy psixologiya, ijtimoiy muloqotning murakkab shakl va mexanizmlarini o'rganuvchi fandır.

O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining IX sessiyasida Respublika Prezidenti I.A. Karimov oliy ta'limni isloh qilishda va malakali kadrlarni tayyorlashda ijtimoiy psixologiyaning fan sifatida alohida o'rne borligiga jamoatchilik diqqatini qaratdi. Darhaqiqat, etuk kadr bo'lish uchun shaxs nafaqat o'z iqtidori, bilimi va saviyasini oshirishi zarur, balki jamiyatda turlicha ijtimoiy munosabatlar tizimiga tayyor bo'lmogi, ijtimoiy faoliyatni boshqarishning ilmiy qonuniyatlari va qoidalarini mukammal egallamog'i zarur. Boshqaruv, marketing va menejment sohalarida. ayniqsa, inson omili va uni boshqarishning psixologik tizimini bilishi jamiyatda sog'lom insoniy munosabatlarni shakllantirish orqali uni kamol toptirish yo'lidir. Shuning uchun bugungi kunda yurtboshimiz ta'kidlaganidek, ijtimoiy psixologiya va umuman, ijtimoiy faoliyat bilan shugullanuvchi fanlarning asosiy vazifasi barkamol avlod tarbiyasini ta'minlovchi barcha ma'naviy, ruxiy va insoniy munosabatlar mohiyatini tahlil qilish, ularni boshqarishning eng samarali usullarini xayotga tatbiq etishdir. Bu o'rinda, ayniqsa ijtimoiy tafakkurning, yangicha dunyoqarash va munosabatlarning shakllanishini, insonning o'ziga va o'zgalarga ta'sir etishning mexanizmlarini o'rganish eng dolzarb